

Kiш Г.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичної інфраструктури
та готельно-ресторанного господарства
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»

Kish Galyna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Tourism Infrastructure
and Hotel-Restaurant Management,
State University «Uzhhorod National University»

ЧИННИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ЇХ СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

FACTORS OF REGIONAL DEVELOPMENT AND THEIR STRATEGIC MANAGEMENT

Статтю присвячено проблемам стратегічного управління чинниками регіонального розвитку. Досліджено класифікацію чинників регіонального розвитку за напрямом дії. Насамперед розглянуто зовнішні чинники, що являють собою загальнодержавні чинники, серед них: політично-правові, соціально-економічні, технологічні, природні та ін. У другій групі чинників розглянуто низку внутрішніх, або так званих чинників росту. У їх переліку можна побачити: економічний потенціал, соціальні умови, технологічний розвиток, інноваційно-інвестиційний, трудовий, туристичний потенціал, природно-ресурсний потенціал, а також міжнародні економічні відносини та ін. Визначено важливість аналізу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників під час розроблення стратегії регіонального розвитку.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, стратегія, стратегічне управління, чинники розвитку регіону.

Статья посвящена проблемам стратегического управления факторами регионального развития. В частности, исследована классификация факторов регионального развития по направлению действий. Прежде всего рассмотрены внешние факторы, представляющие собой общегосударственные факторы, среди них: политико-правовые, социально-экономические, технологические, природные и др. Во второй группе факторов рассмотрен ряд внутренних, или так называемых факторов роста. В их списке можно увидеть: экономический потенциал, социальные условия, технологическое развитие, инновационно-инвестиционный, трудовой, туристический потенциал, природно-ресурсный потенциал, а также международные экономические отношения и др. Определена важность анализа как внутренних, так и внешних факторов при разработке стратегии регионального развития.

Ключевые слова: регион, региональное развитие, стратегия, стратегическое управление, факторы развития региона.

The article is devoted to the problems of strategic management of regional development factors. Modern strategic management is the impetus for the formation and implementation of the region's development strategy based on continuous monitoring and analysis of environmental changes used to support the region and ensure its support at the state level. That is why regional development should be an economic rather than a political or administrative category. The process of developing a regional development strategy usually begins with the preparatory stage, during which the analysis of factors influencing the development of the region. In particular, the classification of factors of regional development by direction of action is investigated in the article. First of all, the external factors that are general state factors are considered, among them: political and legal, socio-economic, technological, natural and others. The second group of factors considers a number of internal factors, or so-called growth factors. Their list includes: economic potential, social conditions, technological development, innovation and investment, labor, tourism potential, natural resource potential, also international economic relations and others. The basis of strategic management is a set of strategies: social, economic, environmental, etc. This variety of strategies is a modification of several basic strategies, each of which is effective only in a particular situation. That is why it is important to consider the reasons for choosing individual options. The strategy of regional development of the state is heterogeneous by regions. This is due to significant differences in the territories in terms of resources, economic structure, level of development of various sectors of the economy, economic growth rates and so on. That is why this strategy forms, on the one hand, the main goals and objectives of state development for a certain period of time, and on the other –

is the basis for developing a number of balanced strategies for economic development of individual regions. The article identifies the importance of analyzing both internal and external factors in developing a regional development strategy.

Keywords: region, regional development, strategy, strategic management, factors of regional development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку в українській економіці відчутно соціально-економічну диспропорцію між регіонами, посилення дисбалансу у розвитку окремих регіонів, значні відмінності у галузевій структурі їхніх економічних систем. Така неоднорідність і незбалансованість економічного простору країни призводить до економічного домінування одних регіональних територій над іншими. На перший план виходить вагомe значення стратегічного управління регіонального розвитку, який є складним динамічним процесом. Саме тому дослідження регіонального розвитку вимагає аналізу чинників, що в подальшому мають вплив на регіональні господарські системи та їхні елементи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Окремі проблеми регіонального розвитку висвітлено в науковій літературі. Зокрема, у наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців досліджено теоретико-методологічні основи регіонального розвитку, а саме: закони, теорії, методи, принципи, фактори, інструментарії регіонального розвитку. Серед досліджень, на які спирається автор, можна виділити праці таких науковців, як Г.В. Возняк, О.М. Пригодюк, Л.І. Гладка, А.П. Тюццо, І.В. Кононова, В.Є. Реутов та ін. Дослідженню проблем регіонального розвитку останнім часом приділяється значна увага, що підтверджує актуальність досліджень. Окремі аспекти стратегічного управління розвитку регіонів розглядаються у працях О.В. Берданова, В.М. Вакуленко, І.В. Валенчук, А.Ф. Ткачук та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення базових зовнішніх та внутрішніх чинників регіонального розвитку та основних принципів їх стратегічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Регіональний розвиток за своєю суттю – це економічна концепція, яка враховує взаємний вплив економічної діяльності та інтеграції ринків на територіально географічні об'єкти. Розвиток теорії і методології регіональних досліджень лежить у площині поглиблення предмету досліджень шляхом переосмислення нових процесів і явищ, що, своєю чергою, потребує ґрунтовного вивчення закономірностей, принципів, чинників, інструментів тощо регіонального розвитку [1]. З огляду на предмет дослідження, варто зосередити увагу саме на дослідженні чинників регіонального розвитку, що дасть можливість сформулювати стратегічні напрями розвитку регіону.

За напрямом дії всі чинники можна розділити на дві групи: внутрішні та зовнішні. Чинники, сформовані на макрорівні, – це зовнішні фактори, що виникають за межами регіону (на державному та світовому

рівнях), тобто вони є відображенням впливу обмежувальних або стимулюючих заходів щодо розвитку регіону з боку зовнішнього середовища.

Зовнішні чинники, стверджують дослідники, не залежать від результатів діяльності регіону, але кількісно визначають рівень використання всіх видів його ресурсів. Отже, під зовнішніми чинниками розвитку регіону розуміють причинно-наслідкові зв'язки, зумовлені зовнішнім впливом середовища.

До найважливіших зовнішніх чинників можна віднести:

- політично-правові (під прицілом знаходяться програми, які намагається реалізувати в життя держава у сфері діяльності регіонів, які зміни в законодавстві і правовому регулюванні можливі в результаті прийняття нових законів і норм);

- соціально-економічні (рівень розвитку соціальної інфраструктури, що задовольняє потреби населення в освіті, охороні здоров'я, сфері послуг та житлово-комунальному обслуговуванні [2]; стан навколишнього середовища і природоохоронна діяльність; санітарно-гігієнічні умови праці);

- технологічні (аналіз технологічних чинників дає змогу своєчасно побачити ті можливості, які розвиток науки та техніки відкриває для вдосконалення якості продукції, що випускається у регіоні);

- природні (умови середовища (клімат, рельєф) та забезпеченість території природними ресурсами, якість компонентів природного середовища регіону). Природні ресурси є важливою передумовою для стратегічного планування розвитку регіону, але в сучасних умовах це не є визначальним. Часто виділяють географічне розміщення, а особливо наявність достатньої кількості кваліфікованої робочої сили, є більш важливим для економічного зростання, ніж наявність тих чи тих корисних копалин;

- історично сформовані системи розміщення продуктивних сил та ін. [3].

Аналіз даних чинників може дати можливість побудувати мережеві зв'язки та сформулювати чітке уявлення про вплив зовнішнього середовища на становище регіону, формування та використання його переваг і недоліків, про їхній вплив на задоволення потреб населення, на політичну стабільність у регіоні та його технологічний стан, що у цілому можуть вплинути на соціально-економічний розвиток регіону [4].

Внутрішні чинники регіонального розвитку являють собою причинно-наслідкові зв'язки, зумовлені внутрішнім станом суспільства і розвитку регіону.

До найважливіших внутрішніх чинників регіонального розвитку можна віднести:

- міжнародну економічну діяльність. Участь регіонів у процесах міжнародного економічного співробітництва веде до зростання рівня конкурентоспроможності продукції та послуг, що випускається, прискорення техніко-технологічного переозброєння виробничих процесів за рахунок залучення інозем-

них інвестицій, поповнення валютних ресурсів підприємств регіону за рахунок експорту товарів [5];

– економічний потенціал регіонального розвитку, який оцінюється за обсягами, структурою, рівнем використання, ступенем зношеності основних фондів, розгалуженістю виробничої бази, часткою наукоємних інвестиційно спроможних галузей і підприємств, здатних до реалізації інноваційної моделі економічного зростання, кваліфікацією трудових ресурсів, потужністю, технічним станом та щільністю інженерно-транспортної інфраструктури регіону [6];

– ступінь розвитку різних рівнів суспільства;
– соціальні умови існування суспільства (моральне виховання, відношення між поколіннями);
– технологічний розвиток;
– інноваційний;
– інвестиційний;
– природно-ресурсний потенціал, який характеризується станом і прогнозними оцінками земельних, водних, лісових, мінерально-сировинних, оздоровчих і рекреаційних ресурсів та станом природного середовища;

– трудовий потенціал регіону, оцінка якого включає визначення існуючої та прогнозованої кількості та вікової структури трудових ресурсів, їх кваліфікації, зайнятості та стану на ринку праці (кількість безробітних та рівень безробіття, у тому числі визначені за методологією Міжнародної організації праці);

– туристичний потенціал, який оцінюється за наявністю, кількісною та якісною характеристикою історико-культурних (історична спадщина), природно-кліматичних та медико-санітарних умов, лікувально-оздоровчих, рекреаційних ресурсів, розвитком туристичної інфраструктури та ін.

Сукупність внутрішніх чинників розвитку регіону, можна об'єднати у дві групи:

– ресурсну, яка визначає потенціал регіону відносно наявних у нього ресурсів і, відповідно, можливий ступінь розвитку;

– регуляційну, що визначає можливість впливу на розвиток регіону з погляду управління.

Проте бачимо, що деякі групи чинників можуть знаходитись як у блоці зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Це залежить від того, у якому напрямі здійснюється вплив даного чинника. Як приклад розглянемо такий чинник, як «технологічний розвиток». Якщо регіон отримує певні можливості від реалізації певних технологічних рішень на рівні держави, то можемо говорити про зовнішній вплив. З іншого боку, якщо технологічні рішення приймаються і реалізуються в межах регіону та ще й переважно на базі його ресурсного забезпечення, то цей чинник переходить у розряд внутрішніх.

Окрім цього, факторна модель регіонального розвитку може трохи модифікувати дану класифікацію. Зокрема, можна здійснити розподіл на дві групи: загальносистемні і фактори росту, які ототожнюються з чинниками економічного зростання.

Так, до загальносистемних чинників, які є однаковими для більшості регіонів країни, можна віднести економічні, соціальні, політичні, екологічні. А до чинників росту – природні ресурси, трудові ресурси, інвестиційні ресурси, інноваційні ресурси, попит і т. д.

Саме на основі внутрішніх чинників впливу регіон формує стратегію соціально-економічного розвитку.

Загалом регіональна стратегія не є загальним документом, що описує всі без винятку напрями життєдіяльності регіону. Навпаки, цей документ концентрується на перспективних і необхідних для регіонального розвитку сферах, які мають бути виявлені на основі проведення SWOT-аналізу чинників, за допомогою якого найефективніше можна визначити конкурентні переваги.

Окрім того, важливим пунктом стратегічного управління регіонального розвитку є визначення взаємозв'язку загальнонаціональних пріоритетів, схем планування відповідних територій, прогнозів і програм розвитку окремих галузей економіки країни, міжрегіональних інтересів тощо з пріоритетами розвитку конкретного регіону.

Це означає, що через розроблення регіональних стратегій здійснюється координація розрізаних між собою в більшості регіонів дій щодо планування розвитку. Регіональна стратегія, по суті, має стати основою для розроблення різноманітних планових документів із тим, щоб вони узгоджувалися між собою за цілями, загальним навантаженням на місцеві бюджети, послідовністю, заходами, відповідальними виконавцями.

Стратегічне управління регіональним розвитком завжди базується на апріорному факті недостатності ресурсів для повномасштабного розвитку регіону чи окремих територій. Тому, визначаючи пріоритети, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування фактично вирішують завдання, як за мінімальні кошти максимально використати конкурентні переваги конкретного регіону та підвищити рівень його соціально-економічного розвитку, вкласти кошти в підприємства і сфери економічної діяльності, які з найбільшою вірогідністю динамічно розвиватимуться у майбутньому, замість того щоб витрачати ресурси на збиткові та безперспективні виробництва.

Стратегічне управління розвитком регіону припускає не лише розроблення програми дій, а й моніторинг їхнього соціально-економічного стану. Дані моніторингу порівнюються із цілями й критеріями розвитку, що дає можливість оцінювати ефективність і результативність ужитих заходів. Оцінюється, наскільки відповідає вироблена стратегія ресурсам, можливостям довкілля, чи сприяє стратегія вирішенню критичних проблем регіону, чи користується вона підтримкою жителів [7].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. У результаті дослідження зрозуміло, що рівень розвитку регіону визначається низкою чинників (як загальносистемних, так і чинників зростання темпів розвитку), які є визначальними, а саме: методи управління регіональною економікою, відносинами всередині регіональної системи, раціональним використанням регіональних переваг, взаємоузгодженістю різних гілок влади у прийнятті ефективних рішень, що максимально враховують інтереси всіх сторін, інновації, людський і соціальний капітал тощо. Серед важливих стратегічних пріоритетів для регіонів мають стати

такі пункти. По-перше, вектор розвитку регіону має бути орієнтований на зниження дотаційності та забезпечення саморозвитку регіону шляхом активізації внутрішніх потенційних можливостей. По-друге, розвиток регіону як стратегічна ціль державної регіональної політики зумовлюється не лише економічним зростанням, а й значною мірою державною бюджетною політикою.

Бібліографічний список:

1. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34–43. URL: http://ird.gov.ua/pe/re201503/re201503_034_VoznyakHV.pdf.
2. Пригодюк О.М. Фактори впливу на розвиток соціальної інфраструктури регіону. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2016. Вип. 9. С. 492–496. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/184.pdf>.
3. Гладка Л.І., Тюццо А.П. Фактори впливу на соціально-економічний розвиток регіонів. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 227. С. 29–31.
4. Кононова І.В. Зовнішні фактори розвитку регіону та методи їх дослідження. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 6(23). С. 798–804. URL: <http://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5822/9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Реутов В.Є. Закономірності і парадигми регіонального розвитку. *Ефективна економіка*. 2010. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=319>.
6. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади : навчальний посібник / О.В. Бердана, В.М. Вакуленко, І.В. Валентюк, А.Ф. Ткачук. Київ, 2017. 121 с.
7. Вакуленко В., Колтун В. Дослідницькі проекти у процесах досягнення цілей сталого розвитку: регіональний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. Спецвипуск*. 2020. С. 48–53. DOI: 10.36.030/2664-3618-2020-si-48-52. URL: <http://zbirnyk-nadu.academy.gov.ua/article/download/211542/211544>.
8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695.

References:

1. Voznyak G.V. (2015) Regional development: essence and methodological basis [Regionalnyi rozvitok: sutnist i metodologichna osnova]. *Regional economy*, no. 3, pp. 34–43. URL: http://ird.gov.ua/pe/re201503/re201503_034_VoznyakHV.pdf
2. Prigoduk O.M. (2016) Factors influencing the development of social infrastructure in the region [Factory vplivu na rozvitok socialnoi infrastrucyuri regionu]. *Development of productive forces and regional economy*. Issue. 9, pp. 492–496. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/184.pdf>.
3. Gladka L., Tiotso A. (2012) Factors influencing the socio-economic development of regions [Factory vplivu na socialno-ekonomichnyi rozvitok regioniv]. *Culture of the peoples of the Black Sea region*, no. 227, pp. 29–31.
4. Kononova I. (2019) External factors of regional development and methods of their research [Zovnishni factori rozvitku regionu ta metody ih doslidzhen]. *Eastern Europe: Economy, Business and Management*. Issue. 6 (23), pp. 798–804. URL: <http://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5822/9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Reutov V. (2010) Regularities and paradigms of regional development [Zakonomirnosti i paradigi regionalnogo rozvitku]. *Efficient economy*, no. 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=319>.
6. Strategic planning for the development of a united territorial community [Strategichne planuvanya rozvitku objednanoi teritorialnoi gromadi] [A.V. Berdanova, V.M. Vakulenko, I.V. Valentyuk, A.F. Tkachuk]. Kyiv: 2017. 121 p.
7. Vakulenko V., Koltun V. (2020) Research projects in the process of achieving sustainable development goals: regional aspect [Doslidnitski proekty u protsesah dosjagajenja tsiley stalogo rozvitku: regionalniy aspekt]. *Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. Special issue. Pp. 48–53. DOI 10.36.030/2664-3618-2020-si-48-52. URL: <http://zbirnyk-nadu.academy.gov.ua/article/download/211542/211544>.
8. On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027 [Pro zatverdzhennja derzhavnoi strategii regionalnogo rozvitku na 2021–2027 roky]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Strategy from 05.08.2020 № 695.